

Dinsdag 6/10/1914 - ochtendeditie

Rotterdam. Vluchtelingen.

De stoomboot Telegraaf II heeft gisternamiddag 251 vluchtelingen uit Antwerpen aan de Nassaukade alhier aangebracht. Het merendeel waren Belgen, maar ook Hollanders, Russen en Zwitsers waren er bij. Velen zijn gisteravond naar vrienden of familie in Den Haag, Amsterdam, Hilversum enz. vertrokken. De meeste Belgen waren vrouwen, wier mannen als dienstplichtigen te Antwerpen achtergebleven zijn. Het is de vrees voor de Zeppelins, zo deelden zij mee, die hen uit de belegerde vesting drijft. Van middelen waren zij niet ontbloot.

Het beleg van Antwerpen.

Berlijn, 5 oktober. Het grote hoofdkwartier meldt vanavond:

Voor Antwerpen zijn de forten Kessel en Broechem (beide ten noorden van Lier gelegen) tot zwijgen gebracht. De stad Lier en het fort aan de spoorweg Mechelen-Antwerpen zijn genomen.

Antwerpen, 5 oktober. Volgens een officiële mededeling is de toestand in de Antwerpse fortenkring ongewijzigd.

Brussel, 5 oktober. De uitvoer van paarden uit België, ook naar Nederland en Luxemburg, is door het Duitse bestuur verboden. Inbreuk op dit verbod zal leiden tot inbeslagname en bestraffing.

Van Rijsel over Brussel naar Maastricht.

Een onzer oorlogscorrespondenten schrijft op twee dezer:

Gisterenmorgen vertrokken we van Rijsel om nu opnieuw het kunststukje uit te halen door de gevechtstlijn, en dwars door België

naar Nederland te rijden. Onder ons gezegd en gezwegen geloof ik eigenlijk, dat de politie ons weer op de hielen zat, en ik slaakte een zucht van verlichting toen we het stof van Rijsel van onze automobielen slingerden. Gij begrijpt, dat het niet dezelfde weg terug ging. We hadden heel andere plannen, en zouden naar Valenciennes gaan, dat door de Duitsers sterk verschanst moest zijn. Maar tussen “willen” en “doen” is voor een oorlogscorrespondent nog een groot verschil, en meestal komt het daarop neer, dat men doet, wat men kan en wat de strijdenden toestaan. En dat is niet veel, zoals blijkt uit de behandelingen, die mijn collega's van de Engelse bladen ondervonden. Zonder vorm van proces werden ze opgepakt en naar Calais gestuurd. Een van die heren sprak ik te Duinkerken. Hij vertelde mij, dat van oorlogscorrespondenten in het Franse leger eigenlijk geen sprake meer was, maar protesteerde er tegelijkertijd energiek tegen, dat allerlei brieven van Engelse en Franse officieren, die veldslagen beschreven, wel doorgelaten en gepubliceerd werden. Ook hadden vele correspondenten zich vrijwillig bij het Rode Kruis aangemeld, drongen dan tot de gevechtlijn door en zonden geregeld hun kopij naar huis.

Te Rijsel troffen we een Twentse handelsman, die fabrieken bij Rijsel had en even van Almelo hierheen gekomen was. Hij had de reis gedaan op zijn buitenlandse pas, van Vlissingen, via Terneuzen en Gent, wat hem juist een dag per spoor gekost had, maar was toch vol lof over de Belgen, die in West-Vlaanderen, dat nu geheel door hen bezet is, weer geregeld de treinen laten lopen. Heel anders is het als men naar Brussel wil gaan. Daar zijn geen spoorlijnen en de Engels-Franse troepen veroorloven niet aan automobielen of wielrijders door hun lijnen te gaan. Ook voor voetgangers gaat het zeer moeilijk; maar lopen gaat bovendien veel te langzaam voor een oorlogscorrespondent. Een auto moet allerlei papieren hebben, die moeilijk of in het geheel niet te krijgen zijn, dat hangt van de

stemming bij de controleurs af. En dan kan het nog gebeuren, dat de schildwacht geen Frans kan lezen en u terugstuurt, zoals ons meerdere malen overkwam. Op een andere keer beweerde een Belgische schildwacht, dat onze auto een Duitse auto was, maar gelukkig konden we hem met het merk "Spijker-Holland" van het tegendeel overtuigen, anders waren we er geloof ik niet doorgekomen. Veel kon de Nederlander uit Twente hier niet doen, want de Franse werklieden weigerden voorlopig te werken. Dit is een verschijnsel in deze crisis. Men zou vermoeden, dat ieder werkman blij zou zijn zelfs tegen lagere prijzen te arbeiden, maar dit is volstrekt niet het geval. In Rijsel, dat nu toch reeds enige weken weer in de handen der Fransen is, werkt niemand. De straten staan vol met groepjes luierende werklieden die de politiek bespreken en veldslagen leiden.

Een vruchtbaar onderwerp hunner gesprekken is: "Waarom is Rijsel niet verdedigd?". En inderdaad: we rijden door geweldige vestingwerken, die aan de Duitsers zonder slag of stoot overgeleverd werden. Men moge spreken van verouderde aanleg en onhoudbare stellingen, het wil er bij de Rijselaars en ook bij mij niet in, dat overal wel nieuwe borstweringen, ijzerdraadversperringen, gevelde boomstammen enz. opgeworpen en soms langdurig verdedigd worden, terwijl deze hoge wallen met diepe grachten zonder slag of stoot verlaten werden.

We rijden door de vestingwerken en komen dan door een vruchtbare landstreek. Het is duidelijk, dat de Duitsers bij hun bezoek einde augustus hier niet veel tijd verloren hebben, want overal staan nog de typische paddenstoelachtige hooibergen op het land en er graast veel vee, zodat deze streek nog heel weinig van de oorlog te lijden gehad heeft. De Franse bezetting is zeer sterk en overal passeren we forten, die ons natuurlijk aldoor aanhouden, maar, op vertoon der papieren, doorlaten.

Bij het dorp Auchy echter, dat krioelt van soldaten, deelt de commandant ons reeds mee, dat van doorgaan naar Valenciennes waarschijnlijk geen sprake zal zijn, want dat er op die weg gisteren druk gevochten werd, en het vandaag ook wel weer spaak zal lopen. Het kanongebulder, dat ons reeds sedert vanmorgen vergezelt, schijnt hem gelijk te geven. Hij laat het echter aan ons over te gaan zien, wat we van de verdere posten gedaan kunnen krijgen. Zo gaat het verder naar het stadje Orchies.

Zijn we hier in België?

Wij, die er allerminst op voorbereid zijn hier hetzelfde drama van België herhaald te zullen zien, die nog niet gelezen hebben van de verwoesting van Orchies, zijn uiterst verbaasd alles verbrand en in puin te vinden en de bekende vunze brandlucht hier ook al te moeten inademen. Stel u voor een stadje van 5000 inwoners, dat geheel uitgebrand is, evenals Visé, Moelingen, Dinant, Zemst en Aarschot! Aan de zwart berookte muren hangt hier en daar nog het heiligenbeeld, dat de bewoners niet heeft kunnen beschermen, en de hongerige honden, die hun meesters zoeken, blaffen huilend. Een oud mannetje strekt wenend beide armen naar ons uit en verderop redden enige vrouwen het half verbrande beddengoed.

De bevolking is weg, waarschijnlijk naar Rijsel, maar de Franse soldaten vertellen ons hoe de stad pas verleden donderdag verbrand werd. Waarom? Men deelt mij het volgende mee: er waren gewonde Duitsers achtergebleven, en die heeft de Franse ambulance naar Rijsel gebracht, om ze daar te verplegen. Toen de Duitsers terugkeerden en hun gewonden niet meer vonden, zouden ze de stad in brand gestoken hebben. Men toont ons kleine zwarte schijfjes, zo groot als een 2,5 centstuk, 6 mm dik en met een gaatje in het midden. Deze schijfjes die van een ontplofbaar en uiterst brandbaar materiaal vervaardigd zijn, zo vertelt men mij verder, werden aan de Duitse

soldaten uitgedeeld en met brandende petroleum in de huizen geworpen. De stad lag binnen enige uren in as. Sedert hoor ik dat de Duitsers beweren, dat men hun gevangenen de ogen heeft uitgestoken, en neuzen en oren afgesneden, hetgeen door twee Franse geestelijken zou bevestigd zijn. Indien dit werkelijk waar is, behoren de Duitsers de namen dier twee geestelijken te noemen, benevens hun standplaats, want ook in Aken werd ditzelfde beweerd, terwijl bij een onderzoek geen der ongelukkigen, bij wie de ogen uitgestoken zouden zijn, daar te ontdekken waren ...

Buiten het stadje, met de spooroverweg, is de weg gebarricadeerd en men ontvangt ons reeds zeer onwelwillend. De kapitein wordt geroepen, een oude soldaat met grimmige grijze snorrenbaard, en deze verbiedt ons door te gaan. Alleen met een bijzonder bevel van de generale staf te Rijsel zal hij ons doorlaten. Nu, naar Rijsel gaan we niet meer terug, maar we willen zien, wat de commandant in Auchy er aan kan doen en dus daarheen. In de stad Orchies raken we verdwaald, en komen in al dat puin in een melancholische stemming. De chauffeur roept: "In godsnaam, laten we hieruit zien te komen, ik vind het te verschrikkelijk!"

De commandant in Auchy is zeer welwillend, geeft ons een geschreven bewijs, maar raadt ons tevens niet naar St. Amand te gaan, dat nog door de Duitsers bezet is, maar noordwaarts te rijden, naar Doornik.

Dus Valenciennes moet opgegeven worden, en het gaat over de Belgische grens naar Doornik. We moeten ten derde male door het verbrande Orchies, en ademen verlicht, als we er eindelijk voorgoed uit zijn. Hier weer overal versperringen en Franse soldaten, maar juist als we Rumes doorrijden wacht ons een buitengewone verrassing.

Ruiters met fladderende witte mantels voor ons op de weg!

Naderbij gekomen onderscheiden we turban en burnoes, en het blijkt ons, dat we hier met Algerijnse troepen te doen hebben. Iets fantastischer kan men zich nauwelijks denken. Men meent een circus voor zich te hebben. Daar zijn ze werkelijk: de Arabieren; de jonge met hun gladder meisjesachtige ovale gezichten, de oudere met de gekrulde baardjes; allen gezeten op de prachtige, vrij kleine, Arabische paarden.

En hier rijden ze met een doodgewoon gezicht, alsof het vanzelf spreekt, dat ook zij voor Frankrijk hier vechten, zo ver van hun geliefde, hete Afrika. Ze schijnen er warmpjes in te zitten, wat dan ook wel nodig is in dit gure herfstweer. Onze sigaretten versmaden ze niet en in het keurigste Frans danken ze er voor.

Verder gaat het, door méér troepen, naar Doornik. Zoals ik u schreef hadden we bij onze komst hierheen de Duitsers dicht bij Bergen, in het half verbrande Nimy gelaten. Toen was Ath niet bezet, ja zelfs was Enghien ontruimd, en op de weg Ath-Leuze-Doornik hadden we een Belgische patrouille met auto-mitrailleuses ontmoet.

Het passeren der gevechtslijn, het bravourestuk van de dag, is dus nog veraf, en we laten ons de maaltijd in Doornik goed smaken. Wel treft het ons, dat men aan de staf, waar we onze passen laten aftekenen, zo zenuwachtig is, terwijl tal van auto's voor de deur op een aanstaand vertrek schijnen te wijzen.

Maar wij weten van de prins geen kwaad, en daar men ons niets vraagt, stellen wij ook geen vragen. Toch treft ons, bij het wegrijden, het groot aantal mensen op straat. Uit het station vertrekt een trein en honderden vluchtelingen dringen nog het gebouw binnen. We slaan rechts af, en komen op een soort boulevard, waarlangs we spoedig het begin van de grote steenweg naar Ath bereiken. Juist willen we die links inslaan, als we door militairen, die van alle kanten

schreeuwend toelopen, gestopt worden. Alles roept en raast door elkaar, maar uit enkele opgevangen woorden en door de gesticulaties begrijpen wij, dat er iets vreselijks aan de gang is. De soldaten, Fransen en Belgische gidsen zijn uiterst opgewonden. Wat wilt ge? Hier kunt ge niet door! Ge wordt gedood! De Duitsers stormen! Hun mitrailleuses waaien alles weg! Daar liggen onze doden! Wilt ge zelf gedood worden?

Een jonge soldaat schreeuwt: “Ce sont des Alboches!” en reeds heeft hij zijn geladen geweer op ons gericht en volgen anderen zijn voorbeeld. Het ogenblik is kritiek.

We wijzen op de vlag, en vertellen, dat we Hollanders zijn.

“Belges, venez ici! Venez ici!” roepen de Fransen, en we moeten Vlaams klappen. Maar reeds fluiten de kogels. Ze vliegen weer in het gevecht, het aan ons overlatend om te beslissen, wat ons te doen staat. We staan juist in de ingang van een korte straat, niet meer dan 10 of 12 huizen, en daarachter begint de dubbel-beboomde weg naar Ath, waarlangs de Duitsers oprukken. Reeds hebben ze hier links achter de huizen een school bezet, waarvandaan ze de Fransen en Belgen, die zich om de hoek wagen, bestoken, en men hoort het geknetter der mitrailleuses.

Rechts staan een vijftigtal paarden gezadeld en wel vastgebonden, om elk ogenblik weg te kunnen rijden, en links uit de volgende straat, die op nog geen 300 m afstand parallel loopt met die, waarin wij ons bevinden, kunnen de Duitsers elk ogenblik verschijnen.

De Franse soldaten zoeken dekking. Eén vindt die in een water-closet links, waarvandaan hij door een der gaten in het ijzerwerk, de weg bestrijkt.

Onze toestand wordt onhoudbaar; reeds fluiten de kogels, en slaan tegen de muren rechts. Een korte krijgsraad. Hier kunnen we niet door. Dan maar de weg naar Kortrijk op. We keren.

Het is ongelooflijk, maar de straten staan weer vol mensen, die het gevecht nieuwsgierig volgen. Zij die het nooit meemaakten, zullen zich hiervan nauwelijks een voorstelling kunnen maken. Vrouwen en kinderen vullen de deuropeningen, iedereen wil alles weten, alles zien. Is het wonder, dat men steeds hoort van gewonde vrouwen en kinderen? Wordt er hier gevochten, dan zitten de bewoners niet in de kelders, maar staan in hun huisdeuren of gluren door de ramen. Gaat het al vechtende door hun straat, zo wordt fluks de deur gesloten, om zodra het gevecht de deur voorbij gebruikt is, deze weer te openen. Werkelijk, het mag een wonder heten, dat niet meer mensen hun nieuwsgierigheid met de dood moeten bekopen.

Daarbij is er zo ellendig weinig te zien. Ik krijg altijd de indruk, dat ik tussen de coulissen van een theater doorkijk, die een stad voorstellen, zo onwezenlijk lijkt mij alles. Je ziet soldaten loeren, mikken, afdrukken, dat is alles. Hier en daar valt er een neer zonder merkbare reden en daar loopt er een over de weg! En behalve het knetteren der geweren en het ratelen van de mitrailleurs hoort men allerlei korte kreten.

Ons doel is Brussel voor vandaag, en de ondervinding heeft ons geleerd, dat men het beste door de gevechtlijn breekt, als er werkelijk gevochten wordt, maar dit lijkt toch wel wat al te gevaarlijk en we vertrekken dus noordwaarts naar Warcoing.

De gardes civiques verzamelen zich even buiten de stad, en enige haastig toegelopenen vragen verlof op onze treeplank te mogen staan. Hoe beleefd zijn toch vele mensen! In oorlogstijd tuft een automobiel door de stad. De soldaten worden opgeroepen om

misschien reeds over enkele uren te sneuvelen, en ze vragen verlof op de auto mee te mogen rijden naar hun verzamelplek, en eisen dit niet eens. Natuurlijk helpen wij gaarne, en de mannen van de burgerwacht in hun lange, wijde jassen met de typische harde, zwartglimmende kegelhoeden, bajonet op het geweer, stijgen aan weerszijden op.

Op de verzamelplek scheiden we met een bonne chance. Een “merci”, een groet en we snorren verder. De staf der Belgen is ons reeds voor geweest. Zoveen vertrok deze in de gereedstaande auto's naar Kortrijk, waar nu hun hoofdkwartier is.

Overall weer posten en versperringen!

Bij Warcoing verlaten we de weg naar Kortrijk, en slaan links de weg in langs de Schelde naar Oudenaarde over Avelgem en Elsegem. Tussen beide laatstgenoemde plaatsjes nieuwe emotie. Een gepantserde auto-mitrailleuse met geblindeerde koepel snort ons tegemoet, met dreigend uitstekende geweerlopen aan alle kanten.

Ge kent het type uit de geïllustreerde bladen. Het gevaarte maakt echter zo op de weg heel wat meer indruk. Ze stoppen, een luikje opent zich en twee officieren springen er uit met gezichten vol oliespatten. We tonen de papieren, maar die willen ze niet eens zien; het is hun genoeg, dat we Frans spreken. Die mannen in actie zijn niet zo achterdochtig als de soldaten, die zich vervelen op hun posten.

Ze hebben gevochten bij Voorde, even voor Ninove (ten westen). Slechts een voorpostengevecht en ze hebben de uitslag niet afgewacht. Waar is de staf?

Bij Oudenaarde is de brug sterk bezet door de Belgen en ieder ogenblik versperren posten ons de weg. Hier zit een ruiterspatrouille aan de wegzoom de kaart te bestuderen; daar steken ons uit een

haag langs de weg een dozijn geweelopen tegemoet, en moeten we op het "halt" van een onzichtbare post voor die onplezierige dingen stoppen.

Bij een der wachten treffen we een jonge Hollander uit Bergen-op-Zoom, die als vrijwilliger dienst heeft genomen. In Holland is hij eruit geloot en hij vond het veel interessanter hier de echte oorlog mee te maken dan daar de mobilisatie. Hij vraagt ons of we even willen wachten tot hij een brief aan zijn grootmoeder heeft geschreven, die we dan in Holland mogen bezorgen. Nog dikwijls wordt ons halt geboden, maar bij Ophasselt passeren we toch werkelijk de laatste posten en rijden we weer in "no man's land".

Vóór Ninove geen Duitsers. Hier kom ik voorbij de plek waar ik 14 dagen geleden verschansingen door hen zag opwerpen, die nu echter verlaten zijn. Ook zelfs in Ninove geen Duitsers, en pas oostelijk van het dorp op de zijsprong bij Meerbeke, naar Leerbeek, treffen we ze, sterk verschanst. Nu rijen de Duitse posten zich aaneen, maar het is opmerkelijk hoeveel gemoedelijker deze zijn vergeleken bij de Belgische en Franse soldaten. Nauwelijks werpen ze een blik op onze vrijgeleide, terwijl de Belgen deze van a tot z doorspellen, en dan nog van alles willen weten

Hoorden we bij Rijsel en Doornik het gebulder der kanonnen van het zuidoosten, hier dringt dezelfde onheilspellende muziek van het noorden ons in de oren, en de hele avond, de hele nacht maar steeds: boem boem! boem, boem, boem!

Die arme Belgen in hun forten om Antwerpen!

Ons bereikt nieuws op de volgende wijze: een Duitse chauffeur wordt geschoren bij een barbier, die een praatje met hem begint. Het blijkt

de chauffeur van de generaal von Wangenheim, die de aanval op Walem leidde en die zoeven terugkwam van het front.

Eenieder spitste de oren. Hij spreekt Duits. Ik lever u de woordelijke vertaling van wat hij zegt: "Er was afschuwelijk geschoten van zaterdag 26 september af. Steeds op Mechelen en de forten erachter. Alle omliggende dorpen werden het een na het ander op maandag en dinsdag genomen, zonder veel moeite. Alleen bij Mechelen hebben we hard moeten vechten en dat werd kort daarop weer verlaten. Na al de bommen moest Walem (fort) wel een puinhoop zijn, en daar ze niet meer antwoordden uit het fort, werd er tot een infanterieaanval besloten. Eerst wachtten we nog een uur... niets! Voor alle zekerheid hebben we toen nog een uurtje gebombardeerd. Geen antwoord! Onze ballon-captif geeft seinen: de bezetting vlucht uit het fort, hals over kop. Gauw de stormaanval, onze gevangenen zouden ons anders ontsnappen. We rukten wel wat overhaast, en in te groten getale tegen het fort op, en stormden tot 300 meter. Daar, rang! Het was of de hel openging. Alles werd weggemaaid. Honderden moeten er voor de wallen gevallen zijn. Het bleek een krijgslist der Belgen. De zogenaamde vlucht was afgesproken werk, en de kanonniers wachtten slechts het gunstige oogenblik af. Wij waren afgeslagen; hele compagnieën zijn weggeveegd, maar we zullen de forten morgen of overmorgen toch krijgen. Zo een bommenregen, daar kan niemand het tegen volhouden. Ik reed naar de generaal terug: hij huilde bijna en riep voortdurend: Meine armen Leute, meine armen Kerle! Maar we zullen ze wreken."

De chauffeur stond op, niemand zei één woord.

Vrijdagmorgen zijn we uit Brussel vertrokken. De buste van Max, medaillons van Max, briefkaarten van Max, ze worden overal op de

boulevard gevent, want burgemeester Max is een man waar iedere Brusselaar trots op is.

Intussen buldert het kanon. Het klinkt van Heist-op-den-Berg, het klinkt van Hofstade, het klinkt van Dendermonde, het veelgeteisterde, dat nu wel geheel in de as zal liggen.

We rijden langs de bekende weg naar Leuven. Daar kennen we ieder huis en weten welke er nog staan, welke verbrand zijn. Maar er is ook hier verandering gekomen. Weer liggen er enige meer in puin, weer was de Duitser hier aan het branden. Waarom?

Lees de volgende proclamatie, die ik u reeds overseinde, en die ik in de straten van Leuven aangeplakt vond, in drie talen en waarvan men mij er op de Kommandantur een gaf:

Bekendmaking.

In de avond van 29 september laatstleden zijn het spoor van de ijzeren weg en de lijn van de telegraaf vernietigd geweest tussen Lovenjoel en Verrijck, waarschijnlijk door inwoners van die streek. Bijgevolg zijn de naburige dorpen gestraft geweest (vandaar de pas verbrande huizen!) en hebben moeten gijzelaars leveren.

Om in het vervolg die aanslagen te voorkomen, zijn er nieuwe gijzelaars gesteld geworden, te beginnen van 1 oktober 1914 in alle belangrijke gemeenten, gelegen langsheen de lijn der Duitse grens-Verviers-Luik-Leuven-Brussel-Franse grens.

Er wordt ter kennis van het publiek gebracht, dat die gijzelaars onverbiddelijk zullen doodgeschoten worden ingeval de minste poging van die aard zich zou hernemen tegen de lijnen van de ijzeren weg, van de telegraaf of van de telefoon in de nabijheid dier gemeenten.

Leuven, de eerste oktober 1914.

Op bevel van het Generaal Gouvernement te Brussel:

de Kommandantur.

Een feit is het, dat overal gijzelaars genomen zijn, en onder hen bevond zich, naar ik verneem, ook een geneesheer van het Rode Kruis te Leuven, die bezig was zijn gewonden (bijna allen Duitsers) te verplegen. Nieuwe gewonden kwamen, maar geen der doktoren liet zich zien. Waar zijn de dokters? werd gevraagd. Ze kwamen. Wij weigeren te werken als onze collega niet dadelijk in vrijheid wordt gesteld. Dreigementen! maar per slot van rekening werd aan hun wens gevolg gegeven.

Ook langs de weg van Leuven naar Maastricht merken we, dat de zaak hier ernstiger aangepakt wordt. Overal zijn de posten versterkt en de wegen gebarricadeerd.

Te Tongeren wacht ons een nieuwtje. Een correspondent had ons het tragische uiteinde geschetst van de commandant van Tongeren, die ergens bij Lanaken, tegen de Belgen gesneuveld zou zijn. Nu is die commandant voor ons allen een oude bekende, daar we hier ettelijke malen passeerden en onze passen door hem lieten viseren. Toen hij dit nu ook weer in levende lijven deed, konden we ons niet weerhouden hem het Brusselse nieuwtje te vertellen, waar hij hartelijk om moest lachen.

Van zijn goede bui konden we uitstekend gebruik maken, want zojuist was er een verordening uitgekomen, die van iedere voorbijganger hier drie mark verlangt plus drie mark voor een paard plus tien mark voor een auto. Weliswaar is de opbrengst voor het Rode Kruis, maar we waren toch blij, dat de commandant ons van deze belasting vrijstelde.

Van de Brabantse grens.

Roosendaal, vijf oktober.

Vandaag was ik in Essen om daar de quarantainestallen te bezichtigen, die de laatste dagen der vorige week inderhaast zijn ingericht om niet minder dan 3000 vluchtelingen, die in de meest jammerlijke toestand uit tal van plaatsen in de provincie Antwerpen zijn aangekomen, de allerarmsten, die alles van hun bescheiden have en goed in de geteisterde plaatsen hebben moeten achterlaten, onderdak en voedsel te geven. Niettegenstaande de grootste toewijding komen die verweduwde vrouwen, die talloze, vaak ook verweesde kinderen, de zuigelingen en oude invaliden nog aan kleding vrijwel alles, en zelfs ook aan voedsel tekort. Voedsel trouwens, en bijvoorbeeld ook kolen, daar komt in heel Essen door de invasie van ingewekenen meer en meer gebrek aan. Toevallig echter vernam ik aan het station, dat daar zoeven 16 spoorwagens met levensmiddelen uit Antwerpen waren aangekomen, die dit dorp met het naburige Kalmthout moet delen.

Maar over al deze dingen meld ik u nader uitvoeriger, omdat ik, laat hier teruggekomen, actueler nieuws heb mee te delen. Vanmiddag toch is de stroom van uitgewekenen uit Antwerpen opnieuw losgebroken, en nu stond de mensen letterlijk de angst op het wezen. Honderden en honderden brachten de treinen mee, en in de overvolle wachtkamers en daarvoor was de stemming troosteloos gedrukt.

Van gezaghebbende zijde gecontroleerd, kan ik u meedelen, dat de hele nacht en de hele dag het kanongebulder doorgeklonken heeft in de stad. Er zijn granaten gevallen tot in Lint en Hove en op de kazerne van Kontich. De ganse dag is er tussen de forten verwoed gevochten aan de Schelde en de Nete, waar de Duitsers vanmiddag nog niet

waren overgetrokken. Of zij hun geschut naar voren hebben verplaatst weet ik niet, maar wel verzekerde men mij, dat de linie van het Duitse belegeringsleger niet of slechts weinig is vooruitgekomen. Voortdurend kwamen treinen gewonden Antwerpen binnen.

Gisterenavond had men er het vuur van Lier zien lichten. Wat zaterdag was voorgenomen, is nu gebeurd. De gewonden uit de hospitalen zijn naar Oostende overgebracht.

Een betrouwbaar man verklaarde mij, dat hij zich vanmiddag aan het ministerie van oorlog had vervoegd en vernomen dat de Belgische regering uit Antwerpen naar Oostende was vertrokken.

Een autoriteit, wie ik daarnaar vroeg, deelde mij mee, dat hij vanmiddag een brief had afgegeven voor de president der Belgische Kamer. Men antwoordde hem, dat de president uit de stad was, maar dat hij morgen terugkwam. Daaruit leidde mijn zegsman de mogelijkheid af, dat de hele regering niet zou zijn vertrokken. Dat het wel het geval is met het ministerie van oorlog, werd mij bevestigd. De papieren uit de bureaus waren trouwens zaterdag toch reeds verzonden.

Alle vluchtelingen stemden overeen, dat het nijpt in Antwerpen. Ook aan de posttrein uit Antwerpen, waarmee de trein van half acht uit Essen naar Rotterdam daar aansluiting heeft, en die anders uit een enkele locomotief met een postrijtuig bestaat, waren nu een reeks overvolle wagens gehangen, ter wille van de uitgewekenen. De Hollandse trein werd er tot in alle bagagewagens mee vol gestuwd, en hoe het verder moest gaan, wist het personeel niet, want uit Vlissingen was een even grote stroom vluchtelingen gemeld, die wachtten op aansluiting

De stemming in Essen was onder dit alles zo gespannen, dat eerst een argeloze Nederlander in het hotel Claessens werd gezocht en scherp ondervraagd door een Belgische soldaat, en dat later uw correspondent, eveneens van spionage verdacht, op het perron door drie gendarmen gearresteerd werd. Zij waren vermoedelijk de enige Nederlanders in Essen met zijn honderden vluchtelingen, die snakten om op ons grondgebied in veiligheid te komen. En het had maar weinig gescheeld of deze beide Hollanders waren de enigen geweest, die de trein naar Nederland moesten missen. Doch dankzij de grote vertraging, kwamen wij tenslotte nog mee.

Bij aankomst in Roosendaal van deze zwaar bepakte karavaan Antwerpenaren, moesten wij allen een soort quarantaine, tussen Nederlandse officieren door passeren op weg naar de visitatiezaal, een zeer nuttige maatregel op het gerucht, dat er onder de arme vluchtelingen gevallen van schurft zouden voorkomen. Een vermoeden, dat bij mijn weten niet bewaarheid is. Dokters in Essen althans verklaarden, dat in het kamp daar geen besmettelijke ziekten waren.

Ook kwam er in Essen, over Maastricht, een afdeling van 70 jonge Belgische lotelingen aan, die aanstonds met de posttrein naar Antwerpen werden doorgevoerd, om gekleed en gewapend te worden, de arme jongens. Ik dacht aan die verzuchting van een Belgisch soldaat: het is zo ontmoedigend! Voor iedere Duitser, die wij neerleggen, nemen er 10 verse zijn plaats weer in. En dan die troepen voor Antwerpen, die nu reeds 14 dagen en nachten aaneen rusteloos hebben doorgevochten, voor een doel, dat meer en meer dreigt ten gevolge van overmacht verloren te gaan. En telkens weer hoor je die bittere klacht: heel ons arme land wordt verwoest.

Men meldt ons uit Eersel op 3 oktober:

Deels ter aanvulling en verbetering van mijn brief van 20 september kan ik nog het volgende melden.

Bij de aankomst der Duitsers vorige zondag was nog een afdeling Belgische soldaten te Mol aanwezig. Een geweergevecht ontstond, waarbij de Duitsers een officier en twee soldaten, de Belgen twee soldaten verloren. Ook enige burgers, die zich niet voldoende schuil hielden, werden gedood. Allen zijn in het begin der week te Mol begraven. Een kind, dat in de schouder werd getroffen, wordt op het kasteel van de vader van de Belgische premier, te Postel, verpleegd.

Ik heb heden de door de Duitsers opgeblazen brug gezien. Het is de spoorbrug over het Kempenkanaal tussen de stations Mol en Balen-Wezel der lijn Herentals-Neerpelt. De brug is aan de oostzijde opgeblazen; een wilde trein, bestaande uit locomotief, kolenwagen en vier personenwagens, heeft het vernielingswerk voltooid.

De stroom van vluchtelingen uit Mol, Balen, Retie, thans ook uit Turnhout, naar hier vermindert niet. Velen blijven echter te Postel, waar het klooster der Norbertijnen (zogenaamde Witheren) en de boerderijen van baron de Broqueville velen opnemen. De meeste dorpen in deze buurt zijn overvol. Zo zijn bijvoorbeeld in een dorp van 1000 zielen, waar reeds enige honderden soldaten en paarden ingekwartierd waren, nog ongeveer 200 vluchtelingen ondergebracht. Men moet zich niet voorstellen, dat deze mensen, eenmaal op onzijdig gebied gearriveerd, nu maar direct in een alleszins aangename positie verkeren. De meesten hebben weinig of geen geld bij zich. Afgezien van het kwetsende, dat voor hen al gelegen is in het, zij het ook tijdelijk, aangewezen zijn op de weldadigheid van hun naburen, kan hun maar weinig aangeboden worden. Met de gemeentekassen, die bij gebreke van particuliere hulp of bijdragen in de kosten moeten voorzien, dient in deze tijden zuinig te worden omgegaan, terwijl vermogende particulieren in

deze dorpen zeldzaam zijn. Vele vluchtelingen moeten zich dus met een strolager in een of ander leegstaand gebouw als verblijfplaats voor dag en nacht en met soep, brood en koffie als enige voeding vergenoegen. Enigen hebben zich daarom tot hulp bij de landarbeid aangeboden (in andere bedrijven is al werkloosheid genoeg), maar veel gelegenheid is hiervoor niet. Het ware te wensen, dat enig comité voor vluchtelingen hier ingreep.

Verder noordwaarts Brabant in te trekken en zo allicht een betere verzorging te bekomen, daartoe zijn de Belgen niet te bewegen. Ze willen allen zo dicht mogelijk bij de grens blijven, om bij het eerste bericht, dat hun hoop geeft op een rustig verblijf van enige duur in hun woonplaats, weer naar huis te trekken.

Men schreef ons zaterdagavond uit Vlaanderen:

Het spoorwegverkeer is weer in de war. Gisteren en vandaag was er zo goed als geen verbinding met Antwerpen; alle treinen door het Land van Waas zijn weer voor militaire doeleinden in beslag genomen. De lijn Gent-Zottegem-Geraardsbergen is bij Balegem (halfweg Gent-Zottegem) door de Duitsers vernield, maar zeer spoedig hersteld kunnen worden.

De avonduitgave van de Bien Public heeft een telegram uit Antwerpen, waaruit blijkt dat de nacht kalm is verlopen. Vanochtend is de strijd opnieuw begonnen met onophoudelijk kanongebulder. Tussen Duffel en Lier heeft de Duitse infanterie getracht vooruit te dringen, en aldaar over de brug van de Nete te geraken. De Belgische artillerie heeft dit echter belet.

Een telegram uit Antwerpen aan de Tijd behelst dat de Engelse minister Churchill daar is aangekomen en de besliste verklaring heeft

afgelegd aan de militaire overheid, dat de verbonden Antwerpen zullen blijven beschermen.

Voorts maakt de correspondent gewag van geruchten, dat de Duitse keizer te Mechelen zou zijn aangekomen.

Dagboek van de oorlog.

Brussel, 29 september.

Heel de lange nacht heeft het kanon ons wakker gehouden: het heeft geen kwartier opgehouden te schieten.

Vanochtend lopen wij allen met strakke, bleke lijkbiddergezichten. Het dolle gerucht, als zou keizer Wilhelm op 10 minuten afstand van hier, te Sint-Pieters-Jette, afgestapt zijn in een nonnenklooster, waar een Taube hem zou hebben gebracht, vermag het niet ons op te vrolijken. Temeer dat nare berichten weer niet ontbreken. Zo zou de eerste lijn forten rondom Antwerpen ingenomen zijn. Het is heel moeilijk dit te geloven. Het aanhoudend geschut spreekt dit tegen. Maar het helpt mee, de angstige stemming drukkender te maken.

In stad, waar ik nu ook in zuidelijke richting geschut hoor, lees ik het volgende bericht. In sommige dorpen, waar de Duitsers niet zo heel talrijk waren, heeft de bevolking op transportwagens of patrouilles geschoten. Van die dorpen wordt te Brussel een register opgemaakt. Zodra Duitse troepen langs daar voorbijkomen, zal de bevolking onbarmhartig worden gestraft ...

In Brussel begint men zenuwachtig te worden. Het college der wethouders, dat als hoofd der politie burgemeester Max vervangt, dringt dan ook ten stelligste op kalmte aan. Vooral geen samenscholingen, heet het: de politie heeft de strengste bevelen.

Het belet niet dat ikzelf vanmiddag in zulke samenscholing gewikkeld ben. Op de avenue des Boulevards voert de tram van Wemmel een zeer groot getal Duitse gekwetsten van het slagveld aan. Onmiddellijk: toeloop van duizenden, gekomen van men weet niet waar. Het hindert natuurlijk de Duitse soldaten, die de gewonden vergezellen. De Brusselse politie helpt ze mee, de nabijgelegen place Rogier, langs waar de zieken het Sint-Janshospitaal moeten bereiken, te ontruimen. Het gedrang is groot. Ik tracht het te ontkomen in een herberg, die trouwens vol nieuwsgierigen is. Maar de Duitsers willen niet, dat men van daaruit hun gekwetsten zien zou: ook de herberg moet ontruimd. Ik echter ga niet buiten: langs achter bereik ik een trap, die mij naar de eerste verdieping brengt. Daar, op een voorkamer, door de spleten van een gordijn, zie ik honderden arme drommels zich naar het gasthuis slepen. Het duurt een uur voor het droeve schouwspel geheel is afgelopen: eerst dan kan ik weer naar beneden en buiten.

Thuisgekomen, vind ik er een schrompel amechtig mensje, die een buurvrouw, haar zwagerin, die mijn professionele nieuwsgierigheid kent, tot mij heeft gebracht. Die vrouw komt, eenvoudig, van het slagveld. Zij vertelt:

“Het is te Asse, meneer dat ze vechten. Ikzelf woon daar niet, maar mijn moeder die 80 jaar is woont niet ver daarvan. Als ik gehoord heb, dat ze daar schoten, ben ik eens naar mijn moeder gaan zien. Ik ben opgetrokken. Als de Duitsers mij onderweg tegenhielden, zei ik: ik ga bij mijn moeder zien achter wat boter en achter wat groente. Zo hebben ze me doorgelaten. Als ik langs daar kom, daar zie ik van onze soldaten, en Fransen met rode broeken, en Engelsen, maar die hebben een rokje aan, en ze schieten met kleine kanonnetjes, waar zij langs achter aan draaien, geleek een koffiemolen. Zo ik wil voortgaan, maar de officieren wilden niet. Maar ik ga toch tot waar zij schieten. Ik leg me op mijn buik, nietwaar en ik kruip voort. Maar

het was schrikkelijk van het lawaai. Van de rest weet ik niet veel te zeggen. Er was een Belgische soldaat die geen muts meer had, en die droeg een witte strohoed. Een zegde mij: het is al lang dat ik aan mijn kapitein een Duitse helm en een sabel beloofd heb; nu heb ik een uhlaan doodgeschoten; wilt gij de hoed en de sabel aan mijn kapitein dragen? Ik zeg: ja. Er waren er die riepen: hewel, als gij terugkeert, brengt ons dan tabak mee. Ik ben de hoed en de sabel gaan dragen. Maar veel tabak heb ik niet kunnen kopen: ik had maar 75 centiemen in geld op zak; de rest waren papieren franks, en dat willen ze langs die kant nog niet aanvaarden. Zo, ik heb 75 centiemen tabak gekocht, en ik ben hem gaan dragen. Toen ben ik nog verder gegaan. Ik heb wel 2000 Duitsers dood zien liggen, alsof ze sliepen. Het was toen al bij de avond, en ik ben bij moeder teruggegaan. Moeder zegt dat ze al te oud is om nog te vluchten. Ik ben dan alleen naar Brugge gekomen. Maar ik keer morgen weer naar die kant: ik hoor dat de boter hier vier frank veertig geldt, en daar kan ik het krijgen voor twee frank, en van de beste.

Ziedaar het verhaal, dat mij bijna ongelooflijk in de oren klonk, maar met zulke nederige oprechtheid verteld werd, en door sommige bijzonderheden zo waarachtig scheen, dat ik het u niet wilde onthouden ...

Andere mededeling, ditmaal van de "Duitse Post- en Telegraafdienst in België": Te rekenen van 1 oktober is het postwezen te Brussel in Duitse handen. Men zal brieven en verdere poststukken, ook aangetekende, binnen de muren van Brussel en naar Duitsland kunnen verzenden. Later zal men proberen, aansluiting met andere Belgische steden te krijgen. Daar men geen Belgische postzegels heeft, zal men er Duitse gebruiken met bijzondere "surcharge". En daar verder de Brusselse brievenbestellers alle dienst, zo voor lichten als voor uitdelen der brieven weigeren, moet men zijn verzendingen op het hoofdkantoor brengen en afhalen.

Tot morgen toe zou men dus nog het voorrecht genieten, zijn brieven aan huis te krijgen, vermits de Brusselse post binnen Brussel slechts een paar dagen opgehouden heeft te werken. Daarna moeten wij zelf onze brieven naar Brussel gaan dragen en halen. Het enige wat wij bij de nieuwe combinatie winnen is dus een hygiënisch wandelingetje. Weliswaar zal het veel eenvoudiger en ook zekerder zijn, de mededelingen, die men aan een Brussels medeburger te doen heeft, persoonlijk te gaan dragen, duurder is het niet: voor 10 centiemmen kan men per tram een heel eind rijden; en vlugger gaat het heel zeker ...

Vanmiddag de burgemeester van Laken ontmoet, die dus niet is opgesloten. Zou die aanhouding weer maar eens uit de lucht gegrepen zijn? ...

Laat in de avond: altijd maar, altijd maar het kanon.

30 september.

Tot op het middaguur: het kanon. Dan houdt het op. Bevreemdende stilte. En een huisgenote zegt: "Ik ben bang: zouden de forten misschien ingenomen zijn?" Gelukkig, ja, we voelen het als haast een verlichting! herbegint het een klein uurtje later. Maar het is nu veel verder, schijnt het wel. Het is de vijfde dag dat het gevecht aan de gang is ...

We leven onder een benauwing, die als een noodzakelijkheid is geworden. Dat voelt men in de stille voorsteden veel meer dan te Brussel, waar altijd een zekere drukte heerst, die afleiding geeft. Maar hier hebben wij het gevoel, waarover niet te redeneren valt, dat, zo men ophoudt te vechten, een wanordelijke vlucht van Duitsers over Laken naar Brussel slaat, en dan het allerergste is te verwachten. Het is natuurlijk idioot, en ieder tracht die indruk voor

de anderen weg te praten. Maar de meesten zitten in de beklemming. Zij is als een tover, waar men zelfs niet meer aan wenst te ontsnappen. Moest het kanonvuur ophouden, de kring der gedruktheid zou nauwer worden, tot stikkens toe. Dit is althans de gewaarwording van het ogenblik, en het is waarschijnlijk dat aangehouden stilte weer idyllische kalmte meebrengen zou.

Intussen denk ik mij een eventueel verhaal in van een Edgar Poe of een Villiers de l'Isle Adam, over een geval van morele verstikking. Ik weet niet welke inquisitie zou iemand veroordeeld hebben tot zedelijke verstikking. Hij wordt eerst geslingerd en geslagen door een demonische menigte heen, die alle besef van eerbied voor eigendom en schoonheid, voor orde en edele vreugd verloren heeft. Daarna wordt hij opgesloten in een glazen huis, waarvan de veiligheid hem te geringer schijnt, dat hij er allerlei vijandelijke krachten aan de vier zijden voorbij ziet trekken. Door de wanden heen hoort hij wel de buitenwereld, maar de klank ervan luidt vals en trilt lang na op onhebbelijke, pijnlijke wijze. Hij ziet in de verte zijn vrienden, waar hij niet mee praten kan. Men roept hem, van buiten, allerlei nieuwtjes toe, die hem schromelijk vergrofd door de trilling van het glas in de oren klinken en hem verbijsteren. Trouwens, hij ziet door de ruiten hoe de roepers grijnzen en grimlachen. Hij wil weten hoe laat het is. Om hem heen hangen 100 klokken, maar alle wijzen een verschillend uur aan. Slechts één trouwens dit tiktakt, en geweldig. Maar als het 's avonds donker wordt, wijst zij nauwelijks vijf uur, terwijl hij heel goed weet dat men nog in september is, en het dan niet voor 6 uur donker wordt ... In zijn glazen kooi wordt het luchtijlzwoel. Hij hoort dag aan dag zijn hart luider kloppen. Nu is het of ineens de wereld rondom zijn klare kluis ineens gaat stuiken. Bons bij bons hoort hij hele delen ineensstorten. Maar dat is ver, al hoort hij het dichtbij. Dichtbij is, dat hij de mensen doodgewoon aan zijn woning voorbij ziet lopen, alleen maar met strakke gezichten. Want

zijn doorschijnende muren laten geen glimlach door ... Zo slijt hij een leven als de onwillige fakir van een zedelijke vernietiging, die zelfs geen uitweg kan vinden in de onzedelijkheid.

Iemand die, het leven moe, in een luie stoel zou gaan zitten, de rubberdarm van een gaspijp in de mond zou steken, daarna het kraantje opendraaien en aldus de dood opslurpen zou bij kleine teugjes, eerst natuurlijk met wat tegenzin, eindelijk niet zonder enige genoeglijkheid: die man zou ongetwijfeld een minder verschrikkelijk einde hebben dan mijn opgeslotene in het glazen huis.

Welnu: de Brusselaar, ik neem er natuurlijk uit de 700.000 één, die zich enigszins rekenschap geeft van de toestand, de Brusselaar, die de volksbeweging heeft meegemaakt van voor de Duitse doortocht; die de doortocht heeft geleden; bij wie post en telegraaf wordt afgesneden; die geen nieuws meer krijgt dan door officiële Duitse berichten, welke niet onpartijdig kunnen zijn; die zelfs op slechts heel weinig stadshorloges het juiste uur nog lezen kan en geen andere officiële tijd meer verneemt dan de Duitse; die daarenboven altijd maar de oorlog hoort zonder de verlossing, dat hij de oorlog echt zal mogen zien; die Brusselaar is er niet ver van op zo een held van Poe of Villiers te gelijken ...

Er rijdt een trein voorbij, die uitsluitend uit Duitse pleegzusters, nonnen en priesters bestaat. In een wagen ervan zingen zij een lied zonder grote afwisseling.

En, voor het eerst sedert een week, kunnen wij weer petroleum krijgen. Wij betalen twee frank voor 5 liter.

Van Belgische zijde.

Naar de Belgische legatie te 's-Gravenhage ons mededeelt, verklaart de Belgische regering in tegenspraak met berichten in enkele

Nederlandse dagbladen, dat geen enkele kerk, geen enkel openbaar monument te Antwerpen wordt aangewezen voor een of ander militair doel, zoals observatie, schiet- of draadloze telegrafiepост.

Deze verklaring is door de Belgische regering betekend aan de Duitse regering door bemiddeling van de Amerikaanse legatie te Brussel.

Van de Limburgse grens.

Met seint ons uit Roermond:

In het hospitaal te Maaseik is een Duits officier, die te Lanaken gewond werd, overleden. Gisteren zijn Duitse infanterie en cavalerie te Maaseik aangekomen. De commandant heeft het lijk van de officier opgevorderd en de burgemeester der stad gevangen genomen. Honderden inwoners vluchtten naar de Nederlandse grensdorpen.

Dinsdag 6/10/1914 - avondeditie

Vluchtelingen.

Uit Maastricht meldt men ons:

Hedenmorgen zijn 350 Belgische vluchtelingen naar Veenhuizen vertrokken. De stroom houdt niet op. Er hebben er vannacht ongeveer 100 geslapen in de speelzaal van de Herbenus-school, waar stro gespreid was.

Het beleg van Antwerpen.

Terneuzen, 6 oktober. Vluchtelingen brengen het bericht, dat een Duitse legermacht, die door de bres in de eerste fortelinie op

Antwerpen aanrukte, bij Kontich (zuidoostelijk van Antwerpen, tussen de eerste en tweede fortelinie), door de Engelse en Belgische troepen weer 10 km met grote verliezen is teruggeworpen.

Londen, 6 oktober. Kettle, de correspondent van de Daily News, meldt, dat er geen verbinding is tussen Brussel en Ninove (westelijk van Brussel), daar de Belgen de bruggen hebben laten springen en de spoorweg met verongelukte treinen hebben geblokkeerd.

Hij maakt ook gewag van een verontrustende stemming onder de Brusselse bevolking, uitgelokt door de inhechtenisneming van Max en andere gewelddadige handelingen van de Duitse troepen, waarover men hem had bericht.

Volgens bericht van het grote Duitse hoofdkwartier hebben de Duitsers voor Antwerpen een nieuw succes te boeken. De forten Kessel en Broechem zijn tot zwijgen gebracht. De buitenste fortengordel is dus over een afstand van ongeveer 25 km in Duitse handen of tot zwijgen gebracht.

Voorts lezen wij in de Duitse mededeling, dat de stad Lier en de spoorwegredoute door de Duitsers is bezet. Lier ligt aan beide zijden van de Nete en de spoorwegredoute moest de spoorbrug over dat riviertje verdedigen.

Of in deze omstandigheden de Belgen met succes hun stellingen aan de Nete kunnen verdedigen, kan in twijfel worden getrokken.

Roosendaal, 6 oktober.

Gisterenavond in die propvolle trein uit Essen naar Roosendaal was er in mijn coupé op het allerlaatste nog een aardig jong gezin goedig bijgeduwd door de lachende conducteur. Het was een knap paar mensen, met twee allerliefste kinderen. Een schootkindje nog, dat de

moeder zo glunder lachend tegen zich aan drukte, en een jochie van een jaar of drie, parmantig met zijn nieuwe rijglaarsjes op het rode kussen. Ja, vertelde de jonge moeder en er was een koortsige gloed in haar donkere ogen, nu was het er niet langer uit te houden. Altijd dat schieten van de kanonnen te horen, dag en nacht door, dat je geen ogenblik durfde te slapen, die benarde vrees voor watergebrek, en almaar door die treinen met gewonden. De buurvrouw beneden was geroepen om in het hospitaal afscheid te nemen van haar man, die daar lag met een schot in de borst. Nu moest hij mee in het grote transport naar Oostende uitwijken. En dan ook de scholen voor het eerst allemaal gesloten. Toen was ze meteen haar jongste hier uit het kinderziekenhuis gaan halen, hij was nu wel beter van zijn bronchitis ... En angstig stak zij de vingers in de oren: oh, dat gebulder van het geschut, het was of zij het nog altijd hoorde. "Daar went men aan", verzuchtte een heer over ons, in wie ik later een van de populairste kopstukken uit België herkende, die even overkwam, om zijn vrouw en kinderen, die in een Brabants klooster gastvrijheid vinden, te gaan bezoeken. "Dat schieten is het ergste niet, maar o, die vluchtelingen, altijd en altijd nog maar weer in lange stoeten, weggebrand uit onze schone dorpen, weggedreven met de bajonetten, of in een paniek voortgevlagen voor de verbijstering van de granaten, met de doodsangst nog steeds in hun wezen."

"Gisteren", vertelde de jonge vrouw vertederd, kwam er bij ons een kruiwagen voorbij met koffers en zakken, waar een kind in een wiegje tussen stond. Vijf kinderen liepen er omheen, lieten zich meeslepen, huilend en doodvermoeid aan de rokken van moeder, die het wagentje duwde. Haar man was gefusilleerd, haar woning platgebrand. Drie dagen lang was zij zo voort komen zwoegen naar Antwerpen toe. En wat wacht haar daar?"

Afgemat liet de om zijn zeggensmacht zo invloedrijke volksman het hoofd achterover leunen, bleek, en met de scherpe trekken van zorg

gesneden in zijn spirituele gezicht. Toen legde hij beide handen bevend op zijn verwaakte ogen, als om de visioenen van zijn arme volk af te weren.

Maar in Roosendaal op het station vertelde een lid van het comité mij, dat daar een uitgeputte vrouw was opgenomen in een asiel. Een uur geleden was haar een kindje geboren, toen de Duitsers moeder en wichtje uit het kraambed hadden verdreven, omdat de buurt daar zou worden opgeblazen. Vijf dagen lang was zij vluchtende geweest, meestal te voet, een enkele maal door een voerman een eind meegenomen, eer zij hier de stad had bereikt. Toen ik vanmorgen er naar vroeg, hoorde ik: kraamvrouw en kindje maken het goed. De menselijke natuur schijnt dan soms ook wel onverwoestbaar.

De sterkste indruk daarvan heb ik gisteren in Essen gekregen, waar er 3000 van die opgejaagde bewoners uit de mishandelde dorpen bijeen liggen in het stro van de quarantainestallen.

Omdat je de laatste tijd voorzichtig moet zijn als Nederlander onder die gespannen Belgische bevolking over de grens, had ik aan een wederzijdse relatie verzocht mij voor te stellen aan de stationschef in Essen. De opwinding, of eerder die matheid van verbittering en vrees was er merkbaarder dan de vorige dagen. Er is een zekere malaise in de mensen gevaren, die nu en dan even oplaait in felheid van haat. Zo bleek mij bij aankomst alle controle afwezig. Er was niemand, die naar mijn spoorkaartje vroeg, niemand om mijn pas aan te tonen. En zo bracht een aardige knopenjongen van het station mij op last van de chef naar een nabijgelegen villa, buitenverblijf van een Antwerpenaar, die lid was van het comité voor de verzorging van de vluchtelingen.

Op de bomenweg daarheen vertelde de monter klappende jongen mij van de oorlog, van de mannen ook hier uit het dorp, die nu binnen

Antwerpen lagen, en dat er reeds enkelen “kapot geschoten” waren. Maar midden in zijn verhaal bleef hij even achter, want onder het dorre blad had hij plotseling een dikke kastanje zien glimmen. En plots alles vergetend, vertoonde hij mij opgetogen zijn glanzende roestbruine schat.

Daarna heb ik de herinnering aan een salon van veel gloedvolle bloemen op witte zijde, van veel verguld en een zo weelderig met bonte boeketten bestrooid roomblanke tapijt, dat ik er nauwelijks de voeten op durfde zetten. De heer des huizes stond mij wat gehaast te woord, waar wij zaten op de goudglanzende zetels. Hij was zoeven weer uit Antwerpen terug, uit de stad, het was er rustig. Maar hij had in zijn voiture meneer pastoor mee te dineren gebracht, en het maal kon zo aanstonds beginnen, begrijpt ge?

Wat de vluchtelingen betreft, o ja, dat was jammerlijk. De dames uit het dorp waren oververmoeid van haar liefderijke zorgen! Er lagen er reeds van te bed, overweldigd door het langdurige boterhammen snijden, soep opscheppen, rondvragen om kleren en dekens. Want deze vluchtelingen waren allemaal doodarme mensen van boven de eerste fortelinie. Uit Heist-op-den-Berg, uit Wilsede, Lier, Kontich, Herentals, Herenthout, maar ook van rondom Leuven, en verder. De gegoede lui trekken daar wel weg op tijd en stond, maar de armen wachten het laatste ogenblik af om have en goed te verlaten. Tot de verwoesting komt, van schieten, van branden, van hakken en ontploffingen en dan moeten ze, met de dood op de hielen, ten laatste toch gaan lopen. Vaak barrevoets, zonder geld, zonder iets meer dan ze toevallig aan het lijf hadden, de kinderen soms enkel in hun hemdje.

En dat vluchtte dan alles naar Antwerpen toe, naar de stad, waar ze die duizenden hongeraars nu in de vesting niet kunnen velen. Daarom heeft de gendarmerie dat volk dan telkens op de eerste

treinen naar Essen gezet, naar ons dorp, hier aan de grens, waar we er nu van zaterdag af 3000 hebben, en dan nog een honderd of wat ingekwartierd op eigen kosten bij de bevolking.

Inderhaast zijn toen de quarantainestallen tegen de ijzeren weg proper gewit, er is stro uitgespreid en rondgevraagd om nog dekens tot de mensen hier ook niets meer hadden. En daar zitten we nu, overvol. De zakken meel en alles, wat ons door het gouvernement uit Antwerpen nog toegestuurd wordt, verbakken de bakkers tot broden, dag en nacht voort. Maar 3000 monden slokken dat aanstonds weer op.

Ja, de welgestelden gaan maar allemaal door naar uw land. Dezen hier hebben niets, mogen niet over de grens, en wij zitten er mee om voor hen te zorgen. Maar nu moest ik verontschuldigen, het diner ging beginnen en ik begreep: met meneer pastoor.

De statie voorbij, langs de ijzeren weg tot over de barrière, waar het Hollands gebied aan grenst. En op het pad erheen zag ik de sjofelaars al lopen in het druilerige licht, doelloos, de koppen gebogen. Hun vale plunje, klam van de motregen, één van toon met het herfstloof van bomen en heggen, die troosteloos stonden te druipen. En het lome geklep van de klompen scandeerde traag hun trieste verving.

Op mijn vragen keken ze me verwezen aan, begrepen eerst niet in hun suf getobde hersens. Dan antwoordden ze stug, kort, gebeten. Ze kwamen uit Turnhout. Op een ochtend ging daar de Zeppelin overheen en meteen was alles gevluht. Hun toon was schamper. Misschien was het loos alarm geweest, maar een mens wacht het laatste niet af. Die nog kan wacht niet op een Duitse bajonet dwars door z'n pens.

Weet u nog wat van, van Turnhout misschien?

Wij weten niets, en, mokten ze, nou liggen we daar als vee in de stallen. 's Nachts koud, want er zijn geen dekens genoeg. De kinderen janken, de vrouw liggen maar te zuchten en om hun mannen te roepen. Er zijn al zoveel venten kapot. Dat ligt in het stro, dat kinderpak bedoet zich, en geen draad schoon goed heeft een mens. Nou, bovendien krijgen we sedert gisteren maar tweemaal daags meer te eten, tot het helemaal op raakt. Het land stukgeschoten, de mensen hun hebben en houden verbrand ... Een met een "Ja, recht uit, dan kom je er vanzelf," draaiden zij af.

Uit het hoge masthout zag ik onze aan flarden gestormde vlaggen waaien, traag hangend nu slap en nat. Onze grensposten stonden er het arme volk te troosten. Langs een huisje, staminet en winkeltje van Hollandse sigaren, juist aan de grens, volgt een aardig laantje de weg naar de barakken. Daar was het vol vluchtelingen, in de bitter vochtige geur van het dorre blad. Hun klompen, hun verlopen pantoffels, hun gapende schoenen zuigende in de drassigheid. En met een starre doelloosheid in de ogen. Moedeloos, ellendig verkommerd, zo stumperig schuw, om de rampen van de oorlog als gebroken.

Waar wachten zij op? Wat zoeken zij met die verterende blik door de mist over de sombere velden, waar de regen gestaag blijft vallen? Waar heb ik dit meer zo gezien, zoek ik in mijn journalistieke herinneringen na, diezelfde stomme, verbeterde opstandige en ook weer suf geleden ellende. En plots herinner ik mij met een schrik: de ramp in de Radboutmijn, de laaiende brand in de groeven, de honderden kerels daaronder opgesloten in die hel! En de rondwarende mijnwerkersvrouwen, de moe verflenste kinderen over de drassige terreinen in de herfstige regen, met nog een vonkje hoop, maar telkens die krampen van pijn ... Tot eindelijk het noodlottige bevel werd gegeven: de schachten worden onder water gezet. De

brand moet geblust, er valt niets meer te redden. Toen het uitgieren van wanhoop, en de rauwe verdoving van niet door te denken leed.

Ook hier weer de vrouwen, bleek, verwaarloosd, vuil, ongewassen, met flardige kleren in stomme versuffing, bedeesd voor den vreemde, haar kinderen om zich vergarend, haar zuigelingen in groezelige pakken drukkend tegen de voedingsbron van hun borsten. Of overprikkeld aan het snauwen, aan het tieren tegen het onnozele grut, dat lachend en stoeiend rondloopt. De risten van meiden, van jonge moeders, zwijgzaam, uitgesproken over haar rampen, met de wollen doeken om de vervallen gezichten, de rode, de zwarte, de helblauwe sjaals over het hoofd. De kerels er achter, wat ongunstig met die slampamperige Belze-petten, hun nekken bloot. “Doe toch uw pet af”, maant flemend oud moedertje haar kleinzoon, als ze schichtig naar de bezoeker opziet. En dan opeens een welgedane dikke zus, die een klein broekenmanneke opzwaait, die hem opzwaait in haar armen en hem zoent, de mond in zijn paffe wangen gedrukt. “Ach arme! Zijn vader doodgeschoten, zijn moeder door een obus de kop afgereten.”

Op de roestig vervallen ijzeren poort staat met krijt geschreven: om 8 uur binnen. En: verboden toegang. Als troepen zigeuners hangen ze hier besluiteloos rond. Zo kom je in het schilderachtige kamp der warmbruine baksteenstallen, een menigte bijeen gebouwd, allemaal onder de laag gespreide, rode daken. Het fijne loof van nog groene acacia's weelde er tussen, over kleine tuintjes met uitgebloeide najaarsbloemen. Een klimroos tegen een stenen muurtje laat zwaar haar natte bloesemblaadjes vallen. En in de rosdoorgloeide blauwe schijn van rook uit een houtvuur staan er verscheidene rondom te kijken. Een paar kerels geven er de te lang gespaarde kracht van hun spieren aan het vervaarlijke hakken van bomen en stronken. In een grote ijzeren ketel geurt soep.

Mannen van de burgerwacht, met de Belgische driekleur om de arm, zorgen zo een beetje voor de orde, in de wezenloze verwarring van overbevolking. Even wachten, vraag ik. Want ik wilde graag optekenen, dat daar op het geteerde onderwandje van zo een stal, waar ik binnen in het kalkwitte licht op het gouden stro hele families neergestreken zie zitten en liggen tussen de bonte bundels van hun geredde prullen, met krijt staat aangeschreven: "Biecht om 2 uur; missen zondag 7 ½ tot 8 ½ uur, uitsluitend voor de vluchtelingen."

Naar Frankrijk.

Van een onzer oorlogscorrespondenten, die ons brieven uit Frankrijk geschreven heeft en van wie wij gisteren nog de brief: Van Rijsel over Brussel naar Maastricht geplaatst hebben, ontvangen wij met vertraging nog de volgende correspondentie:

Duinkerken, 29 september.

Het is niet gemakkelijk in betrekkelijk korte krantenartikelen een goed denkbeeld te geven van de toestand van het land, waarin de oorlog woedt. Ogenschijnlijk is hij volkomen normaal, maar in werkelijkheid is iedereen geheel uit zijn gewone doen. Dat valt het meest op in die delen, die men de neutrale zone zou kunnen noemen, daar noch de Duitsers, noch de Fransen het bezet houden, maar de patrouilles der beide oorlogvoerenden er elk ogenblik overal kunnen verschijnen. Dat bemerkt men dan ook aan de bevolking, die zo verschrikt en opgejaagd is als maar mogelijk kan zijn en uit zenuwachtigheid of met opzet u de meest uiteenlopende, en meestal valse inlichtingen geeft. Gaat onze auto door hun dorpjes, zo vliegen ze allen naar de vensters, om toch alles te zien, maar ze stellen zich zoveel mogelijk achter de gordijntjes verdekt op, om zelf niet gezien te worden.

Er wordt nog vrij veel op het land gewerkt, ofschoon er natuurlijk allerlei ongedaan blijft, dat behoorde gedaan te worden, maar ik kan me begrijpen, dat een oppervlakkig beschouwer, die niet met de bevolking praat, kan aannemen, dat alles normaal is. Behalve enige Duitse posten en de afgebrande huizen te Nimy herinnert niets op de weg van Brussel naar Bergen aan de oorlog, en op de weg van Nimy, via Ath, Leuze, Doornik naar Rijsel staat geen enkel afgebrand huis en ziet men geen enkele Duitse soldaat. De lange rijen transportwagens, die we passeren op weg naar Bergen, herinneren ook aan de oorlog, en maken het vermoeden tot zekerheid, dat het de Belgen gelukt is een tunnel bij Braine le Comte op te blazen, zodat de Duitsers de spoorlijn niet kunnen gebruiken, maar reeds marcheerde er een afdeling spoorwegsoldaten naar de tunnel om de lijn weer in orde te maken.

In Bergen is een eenvoudige Etappe-Kommandantur en geen generale staf van een legerkorps, zoals wij in de kranten lezen. De commandant wilde ons echter geen permissie geven om door te gaan, natuurlijk alleen voor onze eigen veiligheid, daar Valenciennes te sterk bezet is, en zo rijden we terug over Nimy.

Daar houden de patrouilles ons nog wat aan de praat. Men zal er zich zeer licht kunnen indenken dat het niet altijd gemakkelijk is de nieuwsgierigheid van deze heren te bevredigen, maar toch moet ik zeggen, dat ik bij deze Duitsers, die toch als voorpostenpatrouille een zeer gevaarlijk werkje doen, van zenuwachtigheid nooit veel bemerkte.

Een slechte keisteenweg voert ons nu door het neutrale gebied van Nimy naar Ath. Daar wijst men ons onophoudelijk verkeerd, en op alle vragen krijg ik zeer vage antwoorden. Niemand wil zeggen of de spoorweg rijdt of niet, terwijl toch de treinen van Rijsel nog tot hier, en wel voorbij hun neus, lopen. De lui denken klaarblijkelijk dat we

Duitse spionnen zijn, en we haasten ons verder, als we, na via allerlei omwegen om Ath te zijn gegaan, eindelijk de grote straatweg naar Doornik te pakken hebben. Overal worden we stomverbaasd aan- en nagestaard, maar wij verbazen ons op dit lange traject geen soldaten te vinden.

Eindelijk in de verte auto's, die, als we nader komen, met militairen gevuld blijken te zijn, en we herkennen Belgische soldaten met een officier in prachtig uniform en grote kolbak. We wisselen met hen enige beleefdheden, tonen onze papieren en vernemen, dat ze natuurlijk eerst meenden met een Duitse militaire auto te doen te hebben, daar op het ogenblik niemand meer tussen de lijnen passeert. Deze mensen zijn werkelijk in spanning. Loerend glijdt hun blik over de weg, want achter iedere struik, in iedere greppel kunnen ze een vijand vermoeden. Zo een voorpostenpatrouille lijkt me geen benijdenswaardig baantje. We nemen afscheid en krijgen later geheel onverdiend een ovatie in Doornik, daar de bewoners onze Hollandse vlag voor de Franse aanzien en ons als bevrijders toejuichen.

Te Antwerpen is gisteren de volgende kennisgeving afgekondigd:

De luitenant-generaal, bevelhebber der versterkte stelling van Antwerpen, verzoekt de burgemeester het volgende besluit te doen kennen.

De personen die de versterkte stelling van Antwerpen verlangen te verlaten, kunnen dat vrij doen.

Het is goed verstaan dat gedurende gans de duur van de belegeringsoperaties, geen enkele toelating zal gegeven worden om terug in de stelling te komen.

Luitenant generaal bevelhebber,

Deguisse.

Antwerpen, 3 oktober 1914.

De burgemeester,

J. Devos.

Een uit België teruggekeerd Noors ingenieur deelt in de te Bergen verschijnende Anonce Tidende de volgende indrukken over de Duitse artillerie mee: "Ik heb te Vilvoorde verblijf gehouden. De stad was door Duitse troepen bezet en op de omliggende hoogten waren Duitse batterijen met het front naar het noorden, tegen Antwerpen, opgesteld. Twee tot drie kilometer buiten de stad stonden enige van de mortieren van 42 cm. Het was verboden, die stukken op meer dan 1 km te naderen. Het onaangenaamste gedurende mijn verblijf te Vilvoorde was het verschrikkelijke kanongebulder, vooral als met tussenruimten van een halfuur de 42 cm kanonnen hun geweldige projectielen afschoten. Het was als de uitbarsting van een vulkaan; de hele stad trilde op haar grondvesten. Deze kanonnen dragen 38 km ver. (Dit lijkt te ver voor steilvuur; vroeger is de maximale schootsverheid als ongeveer 13 km opgegeven). Het vuur wordt met behulp van kabelballons die aan auto's bevestigd waren, geleid. Die auto's wisselden voortdurend van plaats."

Voor het postverkeer in het bezette gebied van België worden postzegels van het Duitse Rijk van 3, 5, 10 en 20 pfennig en briefkaarten van 5 en 10 pfennig met de opdruk België en de waarden 3, 5, 10 en 25 centiemen en 5 en 10 centiemen ingevoerd. Voor verzamelaars worden die postzegels over enkele dagen bij de afdeling voor koloniale postzegels aan het postkantoor in de Königstrasse te Berlijn verkrijgbaar gesteld.

In het interneringskamp.

Een medewerker van ons blad heeft een ambtenaar in Russische buitenlandse dienst gesproken, die bij het uitbreken van de oorlog niet tijdig Duitsland had kunnen verlaten, gearresteerd werd, bijna een maand lang in het gevangenenkamp in Soltau bij Hannover doorbracht en die zich nu tijdelijk te Rotterdam ophoudt.

In het kamp waren 1400 gevangenen, voor het merendeel Belgen uit Leuven, Dendermonde, Lebbeke en andere plaatsen. Er waren ook lieden van andere nationaliteit, onder andere zes Chinezen, uit Brussel, die men voor Japanners had aangezien en gearresteerd.

De Belgen kwamen allen uit plaatsen, welke de Duitsers als franc-tireursplaatsen beschouwden. Of de gevangenen zelf franc-tireurs waren, staat te bezien, omdat de Duitsers de meeste franc-tireurs op staande voet hadden doodgeschoten.

De gevangenen waren voor het merendeel burgers uit de beschaafde stand, advocaten, geneesheren, geestelijken, apothekers. Er waren 23 gebrekkigen onder. Voorts 12 kinderen en enige lieden boven de 70.

De gevangenen waren in drie grote loodsen ondergebracht en sliepen op stro. Afscheidingen waren er in de loodsen niet. Na een week kregen degenen, die niet verdacht werden te hebben gefrantireerd, dekens. De Belgen, die in Duitsland waren geboren, of wiens vader in Duitsland was geboren, of die een Duitse vrouw hadden, hadden bijzondere voorrechten. Zij mochten bijvoorbeeld correspondentie voeren.

Bij het ontbijt en het avondeten werd koffie zonder suiker verstrekt, en wel in kommen, die voor vier personen bestemd waren. Het middagmaal bestond uit soep met varkensvlees erin en groenten.

De gevangenen moesten om 5 uur opstaan en om 7 uur met werken beginnen; om 12 uur was de pauze voor het middageten en om 5 uur was het werk afgelopen.

Het werk was voor de onderscheidene gevangenen zeer verschillend. Sommigen werden als wegwerkers gebruikt, andere werkten met stro, een 25-tal werd gebruikt tot het dragen van militaire bagage. Verscheidene echter, die verdacht werden als franc tireurs te zijn opgetreden, werden aan het mest kruien gezet. Wie zich schuldig maakte aan lijntrekken werd met het platte van de bajonet op de hand getikt.

De vijf Belgische geestelijken hadden het aanvankelijk bijzonder hard. Men verdacht hen de raddraaiers te zijn geweest, die het volk tot franc tireurs hadden aangezet. In de eerste dagen liet men hen in hun geestelijk gewaad in de arena rondlopen; als ze niet snel genoeg liepen, werden ze geslagen. Later echter gaf men hen verlof om de kinderen onderwijs te geven. Ze mochten het Vlaams als onderwijstaal gebruiken, maar Duits was verplicht vak van onderwijs. De ouden van dagen en de gebrekkigen hoefden niet te werken.

Na enige dagen mocht men ook in de kantine worst en brood kopen. Het roken echter, dat aanvankelijk geoorloofd was, werd later verboden. De gevangenen mochten met elkander spreken. De meesten waren zeer verbitterd over het feit dat zij als vreedzame burgers waren gevangen genomen. Een vertelde, dat hij 's ochtends om 6 uur werd gearresteerd, toen hij er op uit was gegaan om in een plas te vissen. Hij was op pantoffels en had een jockeypet op. Het verzoek om zich nog te gaan verkleden werd niet ingewilligd.

De bewakers kenden uitsluitend Duits; hun bevelen werden door de gevangenen, die Duits kenden, in het Frans en het Vlaams vertaald. De omstandigheid, dat men elkaar niet verstond en de bewakers in

de waan verkeerden, met gevaarlijke franc-tireurs te doen te hebben, werkte misverstand in de hand. Zo had een gevangene werkmans, die de gewoonte had, te pruimen en daarbij te spuwen, het ongeluk, over de broek van een bewaker te spuwen, die zulks verklaarde uit het oogmerk, hem te beledigen. Hij moest 7 uur lang geboeid blijven.

Enige Belgen deden een poging tot ontvluchting; ze werden aangehouden en onder strenge bewaking gesteld. Een van hen pleegde zelfmoord.

Duizend Belgische kinderen.

Het bestuur der vereniging "Tehuis voor Belgische Kinderen", gevestigd te Amsterdam, Herengracht 521, zoekt binnen 14 dagen voor 1000 van hen plaatsing in Hollandse gezinnen.

Duizend lijkt een groot getal, maar als alle bestaande comités en gestichten daarin willen meehelpen, zijn er spoedig 1000 hongerende, dakloze kinderen veilig en wel in Hollandse gezinnen of gestichten ondergebracht.

Helpt dus gij allen, die het geteisterde België van de zorg over al die onschuldige slachtoffertjes van de oorlog wilt ontlasten! Zegt niet, we hebben hier in Holland ook arme kinderen! De toestanden hier, zelfs de allerslechtste, zijn niet te vergelijken met die in België, waar alles, wat niet de landsverdediging betreft, gedesorganiseerd is, zelfs de armenzorg.

De rijke mensen die anders veel aan de armen geven zijn of gevlucht of geruïneerd. In Antwerpen bijvoorbeeld werd kort geleden voor de armenzorg een miljoen frank nodig geacht, men kreeg echter slechts 200 frank bij elkaar.

Er wordt in België in alle streken waar de oorlog woedt vreselijk gebrek geleden. Engeland geeft een schitterend voorbeeld van menslievendheid. Volgens een officieel persoon uit Antwerpen vertrekken daarheen elke dag ongeveer 1000 Belgische kinderen; thans zijn er ongeveer 65.000 ondergebracht. De stad Leeds heeft er 5000 aangevraagd, en zo zijn er meer voorbeelden.

Vertrouwend op de bekende liefdadigheidszin onzer landgenoten, heeft de voorzitter het erop gewaagd de plaatsing van 1000 kinderen, afkomstig uit de meest geteisterde streken van België, voor onze rekening te nemen, en we hebben wel vertrouwen daarin te slagen. Helpt ons dus, vooral gij katholieken, want de overgrote meerderheid der kinderen is katholiek en ons streven is, zoals men weet, geloof bij geloof en zoveel mogelijk stand bij stand. Dit principe hebben wij bij de plaatsing steeds getrouw gevolgd en zulks met het meeste succes, ofschoon tot dusverre velen moesten worden teleurgesteld, daar wij niet steeds die kinderen voor hen konden vinden waarom ze gevraagd hadden. Zij worden echter niet vergeten en bij elke groep kinderen die ons wordt toegezonden, worden de verlanglijsten nauwkeurig nagezien.

Duizend kinderen, lezers, vergeet het niet en help ons de naam van Nederland als weldadig land hoog te houden, maar help spoedig, want wellicht wordt binnenkort het verkeer met Antwerpen en België geheel verbroken en dan kunt ge niet meer helpen al zouden jullie nog zo gaarne willen.

Vergeet ook niet onze penningmeesteres mevrouw E. Swagemakers, van Breestraat 68 Amsterdam, die nu voor onze vereniging veel geld nodig heeft in deze zware dagen. Weliswaar ontvangen wij van alle kanten veel steun en hulp. Overal vormen zich daartoe comités. Stoomvaart- en tramwegmaatschappijen hebben gratis boten en motorwagens beschikbaar gesteld voor het vervoer der kinderen,

terwijl ons door kloosters en grote maatschappijen tijdelijk gratis onderdak voor de arme kleinen werd aangeboden (wij komen later op dit alles in onze rapporten uitvoerig terug), maar er komt nog heel wat meer kijken bij een dergelijke onderneming zoals: spoorwegvervoer, voeding, enz., en onze geldmiddelen zijn zeer karig. Daarom lezers voor het laatst: vergeet niet dat we binnen 14 dagen 1000 arme Belgische kinderen moeten plaatsen, waarvoor uw hulp dringend wordt ingeroepen.